

Αριστοτελης

Αθηναίων Πολιτεία

Type specimen in Greek language
DRM free content from Wikisource
set in OHamburgC

Αν ως μετρον αναγνωρισεως του φιλοσοφου ετιθετο η φανερα και αμεσος θεωρητικη επιδρασις εκ του εργου του, ο Αριστοτελης αναντιρρητως θα ανεγνωριζετο ως ο μεγαλυτερος των φιλοσοφων και των αρχαιων και των νεωτερων. Διοτι αλλαι κορυφαιαι διανοιαι, και μαλιστα ο φωτεινος και αφθαστος Πλατων, επεδρασαν μεν σημαντικα και βαθυτατα εις την καθολου εξελixin της σκεψεως και εις την κοινωνικην ταυτης εκδηλωσιν, εις την θρησκευειαν δηλαδη και την πολιτειαν, εις την φιλοσοφian και την τεχνην, αλλ' ομως κανεις δεν εχρησιμευσεν ως ανεγνωρισμενος οδηγητης και διδασκαλος εις παντα κλαδον της ανθρωπινης επιστημης ως ο Αριστοτελης. Διοτι επι δυο και πλεον χιλιαδας ετη του φιλοσοφου τουτου τα εργα — η Λογικη ως αυτος την διεργρηθμισεν, η πρακτικη φιλοσοφικη αντιληψις, ως την εκανθονισεν, η μεθοδικη και δια του πειραματος επιστημονικη γνωσις, ως την επιχειρησεν, η επι τη βασει θλως ωρισμενων κανωνων καλλιτεχνια, ως την διηκυκρινησε και τελος η δογματικη και ωφελιμιστικη ηθικη, ως την διετηπωσεν, υπηρξαν αφετηραιαι και γνωμονες

της πρακτικής εν μέρει ενεργείας και της θεωρητικής εν γενει παραγωγής.

Και κατι πλεον τουτου ακόμη· η διδασκαλία του επαυσε μεν απο της εποχής του Βακωνος να ειναι η απο καθεδρας και επισημος, αλλ' ουχ ηττον παρεμεινεν αναγκαστικως και οργανικως ισχυρα και σπουδαιως επιδρωσα επι της ανθρωπινής σκεψείως μεχρι σημερον. Διotti, πλην ολιγων νεωτατων φιλοσοφων, παραμενει εδραια και αποκλειστικη ακόμη η πιστις εις το πειραμα και μαλιστα η υπαγωγή των γενικοτήτων εις τους επισημονικους νομους, ητοι εις τα εκ μερικότητων δεδομένα πορίσματα. Μικράν δε παραλλαγήν δια την πλειονότητα των σκεπτομένων υπεστη ο τρόπος του συλλογίζεσθαι, ο διατυπωθείς υπο του Αριστοτελους. Μεχρι τούτου, ωστε ο βαθύτερον και ουσιαστικώτερον ερευνων και διεισδυων να διακρινη οτι οι δυο αντιθετοι φιλοσοφικοι τρόποι, οι επικρατουντες ήδη, ητοι η Εγγελειανη φιλοσοφικη μεθοδος, ο μεταφυσικισμος, και η αντιθετος Θετικη φιλοσοφια, ο επιστημονισμος, εχουσιν επ' αυτων καταφανη και ουσιωδη την Αριστοτελικην επιδρασιν, ο μεν Εγγελειανος τρόπος εκ των μεταφυσικων του Αριστοτελους, ο δε ποζιτιβιστικος εκ των φυσικων αυτου. Και μονον ισως εργασαι μερικαι, ως αι περι *groupes* και *ensembles* μαθηματικαι θεωριαι η φιλοσοφικοι υπαινιγμοι ασυστηματοποιητοι ακόμη, ως π.χ. αι αντιληψεις του Νίτσε και αι μελεται του Ποανκαρε, δυνανται να θεωρηθωσιν αποφυγουσαι κατα το πλειστον την αριστοτελικην επιδρασιν. Τούτο δε το κολοσσαιον οντως και μοναδικον κατ'ορθωμα μιας μόνης διανοιας δυνатаι να εξηγηθη, οταν αντιληφθη τις ορθως τον Αριστοτελην οπως χαρακτηριζει αυτον ο Τζελλερ ιδρυτην

της «φιλοσοφίας των αντιληψεων» ητοι — καθαρωτερα και γενικωτερα — ως συγκεφαλαιωσαντα και συστηματοποιησαντα τα μεχρι των χρονων του δεδομενα της ανθρωπινης γνωσεως και σοφιας. Κατα τροπον και δι' αιτιας αναλογους προς τον τροπον και τας αιτιας, αι οποiai ανεδειξαν θεμελιωτας θρησκειων τους παρουσιασαντας εις πρακτικα πορισματα ηθικα και εις δογματικα συμπερασματα καλλιτεχνα την συνολικην επι της εποχης των επικρατουσαν σκεψιν.

Τοιαυτη υπηρξεν η επιδρασις του Αριστοτελους και τοιουτον το εργον του κατα κεφαλαιωδη χαρακτηρισμον.

Εγεννηθη δε ο Ε'λλην φιλοσοφος το 384 π. χ. εις τα Σταγειρα της Μακεδονιας, ητοι εις πολιν Ελληνικην αποικιαν των Χαλκιδεων. Πατηρ του ητον ο ιατρος Νικομαχος, συγγραφευς εργων τινων περι φυσικης, φιλος δε στενος του βασιλεως των Μακεδωνων Αμυντα του Β' εις την αυλην του οποιου και εξησε μεχρι του θανατου αυτου. Μητηρ δε αυτου η Βαιστιας απο παλαιαν και διαπρεπη οικογενειαν αποικων, αποθανουσα κατα την νηπιακην ηλικιαν του Αριστοτελους. — Πριν η γινη εφηβος εχασε και τον πατερα του ο Αριστοτελης, ανελαβε δε τοτε την κηδεμονιαν αυτου και των αδελφων του ο πατρικος φιλος Προξενος ο Αταρνευς, την δε Ανατροφην η συζυγος τουτου. Εις τα εργα του ο Αριστοτελης με αγαπην κ' ευγνωμοσυνην αναφερει συχνα τους κηδεμονας του, απορφανισθεντα δε τον υιον αυτων υιοθετησε και κατοπιν ενθυμφευσε με την θυγατερα του Πυθιαδα. Και εις την διαθηκην του τελος, ως διασωζει αυτην Διογενης ο Λαερτιος, οριζει να στηθωσιν ανδριαντες εις εκεινους, προς ενδειξιν της ευγνωμοσυνης του.

Κατα την νεανικην ηλικιαν του ο Αριστοτελης, ως λεγεται υπο των μεταγενεστερων, επερασε ζωην ασωτον, σπαταλησας δε την σημαντικην πατρικην περιουσιαν εγινε στρατιωτης η κατ' αλλους μυροπωλης προς συντηρησιν του. Εκ παραλληλου ομως ειναι βεβαιωμενον οτι ανεκαθεν ειχε φιλομαθειαν, επιδοσιν εις τας θεωρητικας μελετας και θαυμασιαν αντιληψιν. Δια τουτο δε και νεωτατος αυτος των μαθητων η μαλλον ακροατων του Πλατωνος — διοτι δεκαεπτα ετων προσηλθεν εις την Πλατωνικην Ακαδημian — διεκρινετο υπερ παντας. Αναφερεται δε ανεκδοτικως δια την φιλοπονιαν του οτι επειδη εμελετα και την νυκτα εις την κλινην του, εκρατει εις την αριστεραν του χειρα χαλκινην σφαιραν, ειχε δε κατωθεν λεκανην μεταλλινην, ωστε, εαν εκ του κοπου και της αγγρυπνias απεκοιματο να πιπτη η σφαιρα και ν' αφυπνιζεται αυτος απο τον κροτον. Και ειναι μεν ισως ταυτα και τα παρομοια υπερβολαι, εις τας οποιας ηρεσκοντο οι συγγραφεις της παρακμης, βεβαιον ομως απομνει οτι απο της νεανικης ηλικιας του ο Αριστοτελης επεδοθη με ζηλον και με εμβριθειαν εις την μελετην. Λαμβανοντες δε υπ' οψιν οτι εδεικνυε τοτε τασιν εις τον υπερβολικον του σωματος καλλωπισμον και εις την επιδειξιν, δι' οπερ και ο Πλατων ο διδασκαλος του δυσηρεστειτο «Αριστοτελους χρωμενου εσθητι επισημω και δακτυλίοις και κουρα» δυναμεθα να δεχθωμεν οτι νεος ο Αριστοτελης επεδιδετο παραλληλως εις την κοσμικην ζωην και την φιλοσοφian.

Διατελεσας μαθητης του Πλατωνος αρκετα ετη ο Αριστοτελης, εγινεν επεita διδασκαλος της ρητορικης. Επειδη ομως υπεβλεπετο ως μακεδονιζων, εφυγε μετα τον θανατον του Πλατωνος, συμβαντα τω 348 π. χ., απο

τας Αθηνas και μετεβη με αλλον του Πλατωνος επιφανη μαθητην, τον Ξενοκρατην, εις Μικρασian, οπου εφιλοξενηθη υπο του Αταρνεωσ τυραννου Ερμεια. Η'το δε ο Ερμειας πρωην δουλος, ακουσας μαθηματα ρητορικης απο τον Αριστοτελην εις τας Αθηνas και κατοπιν δια της αρετης και της αξιας του ανυψωθεις εις το αξιωμα του τυραννου, αναδειχθεις δε προστατης της αυτονομιας των Ελληνικων της Ασιας πολεων και ως τοιουτος δι' επιβουλης φονευθεις υπο του βασιλεωσ της Περσιας. Ο θανατος του φαίνεται να ελυπησε πολυ τον υπ' αυτου ευεργετηθεντα Αριστοτελην, ο οποιος και ενυμφευθη εξ ευγνωμοσυνης την ορφανην θυγατερα εκεινου, αργοτερον δε και εστησεν εις μνημην του ανδριαντα εις τους Δελφους με το επιγραμμα:

Τονδε ποτ' ουχ οσιωσ παραβας μακαρων θεμιν αγνην
εκτεινε Περσων τοξοφορων βασιλευς,
ου φανερωσ λογχη φονιοις εν αγωσι κρατησας,
αλλ' ανδρος πιστει χρησαμενος δολιου —

συνθεσας, ως λεγεται, προς τιμην αυτου και τον εξοχον εκεινον παιανα εις την αρετην:

Αρετα, πολυμοχθε γενει βροτειω,
θηραμα καλλιστον βιω

Μετα τον φονον του Ερμεια φοβουμενος την καταδιωξιν του Περσου βασιλεωσ εφυγεν εις Μυτιληνην, οπου και εμεινεν επι τινα ετη. Εκειθεν δε, ειτε και εξ Αθηνων επιστρεψαντα, τον προσεκαλεσεν ο βασιλευς της Μακεδονιας Φιλιππος, δια να του αναθεση την αγωγην του υιου του Αλεξανδρου, ο οποιος τοτε ητο δεκατεσσαρων ετων. Εις την διδασκαλιαν τουτου ο Αριστοτελης ησχοληθη τεσσαρα ετη, συγγραψας ειδικωσ δια τον μαθητην του και τινα εργα, μεταξυ των οποιων ειναι το απωλε-

σθεν περι Βασιλειας και το αμφοιβητουσμενον Ρητορικη εις Αλεξανδρον. Εις τον αυτον καιρον εκαμε και την επιμελημενην της Ιλιαδος αντιγραφην — την περιωνυμον απο ναρθηκος εκδοσιν — την οποιαν παντοτε ειχεν υπο το προσκεφαλαιον του ο Αλεξανδρος.

Και μετα την τετραετη διδασκαλιαν ομωσ ο Αριστοτελης εξηκολουθησε να μενη εις την Μακεδονικην αυλην, μεχρι της εποχης καθ' ην ο Αλεξανδρος ετοιμαζετο να εκστρατευση εις Ασιαν.

Τοτε, κατα το 335 π. Χ., επεστρεψεν ο Αριστοτελης εις τας Αθηνας, ιδρυσε δε την διασημον φιλοσοφικην σχολην του, η οποια ωνομασθη «Περιπατητικη» εξ αιτιας της συνηθειας που ειχεν ο Αριστοτελης να διδασκη περιπατων. Ευσστησε δε αυτην εις το Λυκειον, ευρυχωρον, δημοσιον δενδροφυτον και συσκιον χωρον, αφιερωμενον εις τον Λυκειον Απολλωνα, εκτεινωμενον δε υπο τον Λυκαβηττων, ητοι εις μερος της πολεωσ αντιθετως κειμενον του κηπου της Ακαδημιας, οπου υπηρχεν η Πλατωνικη σχολη. — Συνηθως, διδασκων εκαμνεν ο Αριστοτελης δυο παραδοσεις η περιπατους, τον εωθινον και τον δειλινον. Και κατα μεν τον εωθινον εδιδασκε τους αρχαιοτερους μαθητας επιστημονικωτερας γνωσεις και υψηλοτεραν θεωρητικην σοφιαν, κατα δε τον δειλινον εδιδασκε τους αρχαιους μαθητας και αλλους ακροατας στοιχειωδη μαθηματα φιλοσοφιας, ρητορικης κ. τ. λ. Ουτω δε τα μεν πρωινα μαθηματα ωνομασθησαν ακροαματικοι λογοι, τα δε απογευματινα εγκυκλιοι η εν κοινω η εξωτερικοι λογοι. Μολονοτι δε αργωτερον ελεχθη οτι ησαν οι ακροαματικοι λογοι ιδιαιτερα και αποκρυφος διδασκαλια του Αριστοτελους, ωστε να πιστευθη οτι και μυστικη Αριστοτελικη φιλοσοφια υπηρξεν,

ὅμως ἐκ τῆς μελέτης τῶν Ἀριστοτελικῶν ἐργῶν καὶ ἐκ τοῦ ἐνῆαιου τρόπου σκεψέως ἐν αὐτοῖς προκύπτει βεβαίον τὸ πῶρισμα ὅτι μὴ καὶ μόνῃ υπῆρξεν ἡ Ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία, ὅποια μᾶς παρουσιάζεται καὶ σήμερον, διαστολὴ δὲ τῶν μαθημάτων ἐγένετο ἀπλῶς λόγῳ τῆς διαφοροῦ μορφώσεως τῶν μαθητῶν τοῦ φιλοσόφου, οἵτινες ἦσαν πολλοὶ καὶ ποικίλοι τὸν νοῦν καὶ τὴν γνῶσιν — διότι ἡ Σχολὴ εὐθὺς ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς πολὺ εὐδοκίμησεν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Αἷτια δὲ τῆς εὐδοκίμησεως υπῆρξεν ἡ μεγάλη καὶ μοναδικὴ ευρυμαθεία τοῦ διδασκαλοῦ καὶ ἡ θαυμαστὴ καὶ σαφὴς ρητορικὴ τοῦ δεινότης. Διότι ἀληθῶς, ὅτε συνέστησε τὴν σχολὴν του, εἶχεν ἤδη ἀποθησαυρίσει τὸ πλεῖστον μέρος τῶν θεωρητικῶν καὶ τῶν πρακτικῶν αὐτοῦ γνῶσεων, ἐξακολουθήσας μολαταῦτα τὰς μελέτας καὶ τὰ πειράματα καὶ τὰς θεωρητικὰς ἐργασίας του μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Οὕτω πλὴν τῆς διδασκαλίας τοῦ Πλάτωνος φαίνεται ὁ Ἀριστοτελὴς παρακολουθήσας καὶ ἄλλων εἰς τὰς Ἀθήνας τότε φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν τὰς διδασκαλίας. Ἦσαν δὲ πολλοὶ οὗτοι καὶ σημαντικοί, τοὺς ὁποίους ἐπεσκίασε πλεον τοῦ δεόντος ἰσῶς ἡ σθέναρα καὶ διαυγὴς Σωκρατικὴ φιλοσοφία, ἡ ἐξαρθεῖσα εἰς ἱλιγγιωδὴ ἐλαστικότητα καὶ ἀποκτήσασα αἰγλὴν ἀνυπερβλήτον διὰ τῶν διατυπώσεων καὶ γενικεύσεων τοῦ Πλάτωνος. Καὶ τοῦτο, ἡ ἀπορροφήσις δηλαδὴ καὶ ἡ ἀμαυρώσις πολλῶν καὶ σημαντικῶν ἐργασιῶν ὑπὸ μίας ὁλοκληρωτικῆς καὶ υπερχοῦ ἐργασίας, παρουσιάζεται παντοτεὶ ὡς σταθερὸν κοινωνιολογικὸν φαινόμενον εἰς τὴν ἐξελίξιν τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξεως — ἐπαρκὲς μαρτυρίον καὶ χαρακτηριστικὴ ἐνδείξις τῆς μικρᾶς σημασίας τῶν ἀτόμων ἐν τῇ ζωῇ τοῦ συνόλου.

Πλην δε της ποικίλης σοφίας, ὅσῃν κατὰ τὴν πρώτην εἰς τὰς Ἀθῆνας διατρίβην τοῦ εἶχε συγκομίσει ὁ Ἀριστοτέλης, φαίνεται ὅτι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Μικράσια καὶ ἐν Μυτιλήνῃ διαμονῆς τοῦ, μακρὰν τοῦ σοφιστικοῦ συρμοῦ καὶ εἰς ἡσυχίαν ευρισκόμενος καὶ γαλήνην ἐπηύξησε τὰς γνῶσεις αὐτοῦ με ἀκριβῆ μαθήσιν τῶν ὅσα καὶ παλαιότερον καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐδίδασκαν οἱ φιλοσοφοὶ τῆς Ἰωνικῆς Σχολῆς, οἱ κυρίως περὶ τὰ φυσικὰ ἀσχολούμενοι καὶ ἀπὸ τούτων τὴν φιλοσοφίαν ἀναπτύσσοντες.

Ἐπεὶτα κατὰ τὸ διάστημα τῆς παιδείσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ εἰς τὴν Μακεδονικὴν αὐλὴν κατόπιν διατρίβων ἐλάβεν ἀφορμὴν καὶ ἀνεῖσιν νὰ συστηματοποιήσῃ μὲν τὰς ἀπείρους γνῶσεις τοῦ κατὰ τρόπον διδακτικῶν ὡς καὶ τὰ ἐκ τούτων ἠθικὰ καὶ πολιτικὰ πορίσματα, νὰ ἐπαύξησῃ δὲ μεγάλως δι' ἰδίων αὐτοῦ πειραμάτων καὶ παρατηρήσεων τὰς ἐπὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς φυσιολογίας γνῶσεις τοῦ τότε καιροῦ. Διότι ἀφθονὰ πρὸς τοῦτο παρήχοντο εἰς αὐτὸν τὰ μέσα ὑπὸ τῶν Μακεδόνων βασιλέων καὶ τότε καὶ κατόπιν, ὅτε κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν χιλιάδες ἀνδρῶν ἐμισθοδοτοῦντο ὑπὸ τοῦ βασιλεως διὰ νὰ συλλέγουν καὶ ν' ἀποστέλλουν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην ὅλα τὰ ζῶα, τὰ φυτὰ καὶ τὰ περιεργὰ ἐν γενεῇ πράγματα τῆς Ἀσιατικῆς χώρας, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πλίνιος. Ἀν δὲ πιστεῦσωμεν τὸν Ἀθηναῖον, διὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν καὶ τῆς βιβλιοθηκῆς τοῦ Ἀριστοτέλους ἐχορηγήσεν ὁ Ἀλέξανδρος ὀκτακόσια τάλαντα, ἤτοι τέσσαρα καὶ πλεον ἑκατομμύρια φραγκῶν. Οὕτω κατηρτίσε τὴν «περὶ ζῶων ἱστορίαν» καὶ τὰ ἄλλα ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐργὰ τοῦ θαυμαστοῦ ἕως σήμερον διὰ τὴν με-

θοδον και εκπληκτικα ουχι σπανιως δια την ακριβειαν, συγγραφεντα κατα την δευτεραν εις τας Αθηνas διαμονην του και μετα την συστασιν της ιδικης του Περιπατητικης του Σχολης.

Η'το δε ο Αριστοτελης την εποχην, κατα την οποιαν ιδρυσε την σχολην του ηλικιας πενηκοντα και πλεον ετων. Ω'στε ευλογως να δυναται τις να υποθεση οτι τας μεν θεωρητικας γνωσεις του ειχεν εως τοτε συμπληρωσει, την δε ταξινομησιν της υπ' αυτου συναφθειας ποιικλης θεωρητικης και πρακτικης υλης και την συνεχειαν των πειραματων αυτου και παρατηρησεων και την διαρρυθμισιν και συγγραφην των πλειοτερων και σημαντικωτερων εργων του εξηκολουθησεν εκτοτε και μεχρι τελους της ζωης του. Εβοηθησε δε πολυ εις την ταξινομησιν και εις την κατασκευην η καθημερινη και συστηματικη διδασκαλια και οχι ολιγον ισως συνετελεσεν η υπο την επιβλεψιν και κατα τας οδηγιας του και κατα αρχικον, δι' εκαστον εργον, ιδικον του σχεδιον συνεργασια των μαθητων του.

Δια τουτο δε και εις τα σωζομενα συγγραμματα του Αριστοτελους, εκ των οποιων ισως μερικα εγραφησαν υπο των μαθητων του ως αυτος υπηγορευσε και ωδηγει, καταφαινεται πλειστη μεν φροντις και ικανοτης εις συστηματοποιησιν και σαφηνειαν, ολιγη δε επιμελεια υφους και πλαστικης εικονισεως. Ω'στε και κατα την υλην και κατα την μορphen να ενθυμιζουν τον τυπον Εγκυκλοπαιδειας περιλαμβανουσης τα συνολον σχεδον των τοτε γνωσεων, αλλ' υπο μορphen και κατα συστημα και συμφωνα προς την φιλοσοφian ενος μονου συγγραφεως. Τ'οσον δε ειναι το πληθος των γνωσεων οσας τα Αριστοτελικά συγγραμματα περιελαβον και τ'οσαι προ-

δηλως ειναι αι νεαι παρατηρησεις και αι νεαι θεωριαι, οσας εις εν εκαστον θεμα ο φυσιοδιφης και φιλοσοφος συγγραφευς ιδικας του προσεθεσε και τωση ειναι της διευκρινησεως και της συστηματοποιησεως η δυναμις και η αρτιοτης, ωστε δικαιως ελεχθη υπο Γερμανου σοφου οτι αλλος Αριστοτελης ουτε εγεννηθη ουτε θα γεννηθη, αλλ' ουτε και ειναι αναγκη να γεννηθη.

Εκ των συγγραμματος του Αριστοτελους ολιγα, μολις το εν τριτον ισως, διεσωθησαν. Και τουτο θετικως δυναται τις να συμπερανη εκ πολλων υπ' αρχαιων συγγραφειων αναφερομενων Αριστοτελικων εργαων αγνωστων εις ημας, μαλιστα δε εκ του καταλογου του Διογενους Λαερτιου και εκ των υπο του Μεναιγιου και του Αραβος Ελ Καζιρ μνημονευομενων απαριθμησεων. Τινα ομως ησαν ακριβως τα συγγραμματα ταυτα και τινες καν οι τιτλοι των δεν δυναμεθα να γνωριζωμεν ασφαλως, διοτι και εις την παρενθεσιν αυτων παρ' αρχαιοις και εις τας μεταγενεστερας απαριθμησεις επικρατει ασαφεια και αοριστια. Ουχ ηττον ως σημαντικωτερα ισως των απωλειων δυναται να θεωρηθη η απωλεια της «Συναγωγης Πολιτειων», ογκωδους εργου, το οποιον περιεχε την αναλυσιν 158 η κατ' αλλους 255 πολιτειων, εκ των οποιων μια ειναι και η «Αθηναιων Πολιτεια» η ανευρεθεισα προ ολιγων ετων επι Αιγυπτιακου παπυρου και κατα το πλειστον αποκατασταθεισα.

Τα εργα του Αριστοτελους απο των αρχαιων ηδη χρονων κατεταχθησαν συστηματικως και κατα διαφορους τροπους. Ουτως εχωρισθησαν εις υπομνηματικα, ητοι αποτελουμενα εκ σημειωσεων και συνταγματικα, ητοι αποτελουντα πληρεις πραγματειας, απο αλλης δε απωψεως εις εσωτερικα ητοι περιεχοντα τας υψηλοτερας

διδασκαλίας του Αριστοτέλους και εξωτερικά η εν κοινοῦ ἦτοι προπαιδευτικά.

Και αὐτὸς δὲ ὁ Αἰστωτὲλης ἐπιτυχῶς διεχώρισε τὰ φιλοσοφικά μόνον ἐργὰ τοῦ, τὰ κληθέντα ὑπ' αὐτοῦ λόγοι, εἰς ὀργανικοὺς λόγους ἢ λογικοὺς, εἰς θεωρητικοὺς καὶ εἰς πρακτικοὺς.

Ἐκ τῶν νεωτέρων κατατάξεων τέλος ἐπεκράτησεν ἡ τῆς πρώτης Ἀλδείου ἐκδόσεως, ἡ χωρίζουσα τὰ σωζόμενα ἐργὰ εἰς:

1) Λογικὴν, περιλαμβάνουσάν τὰ ἐργὰ. Κατηγορίαι, Περὶ ἐρμηνείας, Ἀναλυτικά πρότερα, Ἀναλυτικά ὑστερα, Τοπικά καὶ Περὶ σοφιστικῶν ἐλεγχῶν. Ἡ σειρά αὕτη ὠνομασθῆ ὑπὸ τῶν νεωτέρων «Ὅργανον».

2) Φυσικά, κατὰ τὴν ἀρχαίαν, ἐννοεῖται, καὶ γενικωτέραν ἐννοίαν τοῦ ὅρου, περιλαμβάνοντα πραγματείας: Φυσικῆς ἀκροάσεως βιβλίον δὸν Περὶ Οὐρανοῦ, Περὶ Γενέσεως καὶ Φθοράς, Μετεωρολογικά, Περὶ Ψυχῆς, Περὶ Αἰσθήσεως καὶ Αἰσθητῶν, Περὶ Μνήμης καὶ Ἀναμνήσεως, Περὶ Μακροβιωτικῆς, καὶ Βραχυβιωτικῆς, Περὶ Νεότητος καὶ Γῆρατος, Περὶ ὕπνου καὶ Ἑγρηγορήσεως, Περὶ Μαντικῆς τῆς ἐν τοῖς ὕπνοις, Περὶ Ζωῆς καὶ Θανάτου, Περὶ Ἀναπνοῆς, Περὶ τὰ Ζωὰ Ἱστορίας, Περὶ ζῶων γενέσεως, Περὶ ζῶων κινήσεως, Περὶ ζῶων μορίων, Περὶ ζῶων πορείας, Περὶ Ζῶων χρωμάτων, Περὶ ἀκουστών, Φυσιογνῶμικά, Περὶ φυτῶν (διασωθέν ἐν Λατινικῇ ἢ Ἀραβικῇ μεταφράσει), Περὶ θαυμασιῶν ἀκουσμάτων, Μηχανικά προβλήματα καὶ Περὶ Ἀτόμων γραμμῶν.

3) Τὰ μετὰ τὰ φυσικά, περιλαμβάνοντα δεκατέσσαρα βιβλία καὶ τὰς διατριβὰς Περὶ Μελίσσου, Περὶ Ξενοφάνους καὶ Περὶ Γοργίου.

4) Τα πρακτικά, περιλαμβάνοντα τα Ηθικά Νικομαχεια, τα Μεγάλα και τα Ευδημεία, Τα Πολιτικά, την Αθηναίων Πολιτείαν, την Ρητορικήν, την Ρητορικήν εις Αλέξανδρον (αμφισβητούμενην) και την Ποιητικήν· και

5) Τα αποσπασματα (ήτοι τα σωζόμενα παρενθετικώς εις έργα αρχαίων συγγραφέων). Αι επιστολαί (αμφισβητούμεναι κατά το πλείστον και Τα ποιήματα επίσης αμφισβητούμενα.

Οι τίτλοι οὗτοι ἀπλῶς ἀνευ ἐπεξηγήσεως παρατεθέντες δύνανται νὰ δείξωσι τὴν εὐρύτητα, τὴν ποικίλιαν καὶ τὸ τεραστίον μέγεθος τοῦ Ἀριστοτελείου ἔργου, τὸ ὁποῖον, ὅπως ἐν ἀρχῇ τῶν σημειώσεων τούτων εἶπομεν, ἀπέτελεσε τὸν ἐπιστημονικὸν καὶ φιλοσοφικὸν κώδικα τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος ἐπὶ δύο καὶ πλέον χιλιάδας ἐτη, ἀποτελεῖ δὲ καὶ τῶρα ἀκόμη τὸ πνευματικὸν ἐθὶμον σχεδὸν ὅλης τῆς συνηθούς ἐπιστημονικῆς καὶ φιλοσοφικῆς δημιουργίας.

Καὶ ἀναλύσις μὲν τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐκθέσις τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ ἐργασίας, ἔστω καὶ στοιχειώδως ἐπιχειρουμέναι, θὰ ἐξετείναν τὸ σημείωμα τούτο ἀναγκαστικῶς εἰς οἰκωδὴ πραγματείας. Τούτο δὲ μόνον δύναται νὰ λεχθῇ συμπερασματικῶς καὶ ἀπὸ μίας μόνον ἀποψέως, γενικῆς ἀλλ' ὅχι καὶ συνολικῆς, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης βασιν τῆς ἐπιστήμης ἔθεσε τὸ πείραμα καὶ τὴν παρατήρησιν, ὡς σκοπὸν δὲ πάσης ἐπιστήμης ὥρισε τὴν γνῶσιν τῶν αἰτιῶν, τῶν πραγμάτων καὶ φαινομένων ἐκείνων, ὅσα ὑπὸκεινται εἰς τὴν πείραν. Οὕτω, καθ' ἃ ὁ ἴδιος διευκρινίζει, (Μετὰ τα φυσικά Βιβλ. Α'. ΙΙΙ) ἡ πείρα μὲν παρέχει ἡμῖν τὸ γεγονός, ἡ ἐπιστήμη δὲ ζητεῖ τὸ αἷτιον καὶ τὸ διατι πρῶτον.

Απὸ τοιαύτης αφετηρίας ορμώμενος ὁ Ἀριστοτέλης κρινεῖται ὡς ἀντιθετὸς τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἐνῶ ἰσῶς ἐπισταμένη καὶ βαθύτερα μελέτῃ τοῦ Πλατωνικοῦ καὶ παραλλήλως τοῦ Ἀριστοτελικοῦ ἐργοῦ θὰ ἐδεικνυε τὴν Ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν, ἀντιθετῶς πρὸς τὴν γνῶμην καὶ τὴν ἀποφάνσιν τοῦ μεγάλου ἰδρυτοῦ τῆς, ὡς ἀσχολήθεισαν κυρίως περὶ ἐν μέρος τῶν Πλατωνικῶν ἀντιλήψεων καὶ ἀκολουθήσασαν μιὰν ἀπὸ τὰς μεθόδους διανοητικῆς ἐξελιξέως καὶ γνῶσεως τοῦ ἐπιστητοῦ, τὰς ὁποίας διέτυπωσεν ἡ καταπληκτικῶς ἀντιληπτικὴ διάνοια τοῦ Πλάτωνος, ἡ δαιμονίως διδούσα ὡς ὠρισμένον μὲν καὶ ὠφελίμον τον βαθμιαίως πλατυνόμενον ὀρίζοντα τῶν γνῶσεων — τὴν ἀνθρωπινὴν δηλονότι συνθήκην καὶ συμφωνίαν — ἀορίστον δὲ καὶ ἀτερμονα τον ὀρίζοντα τῆς ὅλης ζωῆς πρὸς τον ὁποῖον ἀναγκαστικῶς καὶ ἐξ ἐσωτερικῆς ὁρμῆς ἀτενίζει (θεωρεῖ) ὁ ἀνθρώπινος νους καὶ τοιοῦτοτρόπως συμπερασματικῶς διαχαράσσῃ οὕτω τους ἐπαλλήλους καὶ ὁμοκεντροὺς κύκλους τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Ὑποθέσεως.

Εἶναι δὲ χρησίμος ὁ περὶ τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας ὑπαινιγμὸς οὗτος, διὰ νὰ δειχθῇ καπῶς ἐξ ἀντιδιαστολῆς καὶ ἐναργεστερον πῶς ὁ μὲν Πλάτων δύναται νὰ λογισθῇ ὡς τὸ ὑψηλότετον σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆλθεν ἡ Ἑλληνικὴ σκεψίς, ἡ κληρονόμος ὅλης τῆς ἀνατολικῆς γνῶσεως καὶ δημιουργῶς ἀμυθητοῦ ἐπὶ πλεον θησαυροῦ σοφίας, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ὁ πρῶτος μετὰ τὴν δημιουργικότητα καὶ πρὸς τὴν καταβασὸν σταθμὸς.

Τὴν φιλοσοφικὴν αὐτοῦ σχολὴν διηθῦνεν ὁ Ἀριστοτέλης μεχρὶ τοῦ 32? π. Χ., ὁπότε, ἐπεὶ δὴ τὸ ἀντιμακεδονικὸν κοῦμμα εἶχεν ἐνισχυθῇ ἐνεκὰ τοῦ θανάτου τοῦ

Αλεξανδρου, κινδυνευων ως φιλος της μακεδονικης δυναστειας ηναγκασθη να φυγη εις Χαλκιδα της Ευβοιας, οπου και απεθανε μετα εν ετος απο χρονιον οικογενειακον του νοσημα του στομαχου.

Αι σπερμολογιαι, τας οποιας συγγραφεις της παρακμης και τινες εκκλησιαστικοι ανεφεραν περι του Αριστοτελους, ως ασθorgου προς τον προστατην του Ερμειαν και ως αγνωμονος προς τον Πλατωνα και ως επιβουλευθεντος την ζωην του μαθητου και ευεργετου αυτου Αλεξανδρου, καθως και ο μυθος περι αυτοκτονιας του, αποδεικνυονται εξ αυτων των πραγματων, ητοι εκ των συγγραμματαων του Αριστοτελους και εκ των αυθεντικων λεπτομερειων του βιου του, τελειως αστηρικτα μυθευματα, αναξια εκτενεστερας μνειας.